

20. Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні: Указ Президента України від 12 вересня 1995 року №832/95. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/832/95>

21. Про рекомендації учасників парламентських слухань про стан освіти в Україні: Постанова Верховної Ради України // Законодавчі та нормативні акти про освіту в Україні: в 5-ти т. – К., 1998. – Т.1. – С.120–121.

22. Рейтинг вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації МОНмолодьспорту за 2010/2011 навчальний рік. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/58/rejting/>

23. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: №237/94–BP від 10.11.94 р. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_012

References

1. Aleksandrov V. T. Derzhavni mehanizmy upravlinnja yakistju nepererвної osvity v Ukraini: monografija / V. T. Aleksandrov. – Sumy: Sums'kyj derzhavnyj universytet, 2012. – 366 s.

2. Aleksjejev Ju. M. Ukrai'na: osvita i derzhava (1987–1997) / Ju. M. Aleksjejev. – K.: EKSPRES–OB'JaVA, 1998. – 109 s.

3. Voronkin O. S. Rozvytok informacijno–komunikacijnyh tehnologij navchannja studentiv vyshhyh navchal'nyh zakladiv Ukrai'ny u 90–h rokah XX st. – na pochatku XXI st. // Informacijni tehnologii' v osviti. – 2014. – №20. – S.99–116.

4. Derzhavna nacional'na programa «Osvita» («Ukrai'na XXI stolittja»): Postanova kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 03.11.1993 №896. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896–93–%D0%BF>

5. Derzhavna programa «Informacijni ta komunikacijni tehnologii' v osviti i nauci» na 2006–2010 roky postanovuju Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 7 grudnja 2005 r. №1153. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1153–2005–%D0%BF>

6. Derzhavna programa rozvytku vyshhoi' osvity na 2005–2007 roky: zatverdzeno Postanovuju Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 8 veresnja 2004 r. №1183. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1183–2004–%D0%BF>

7. ZNO v Ukrai'ni (istorychna dovidka) GO Centr mizhnarodnyh proektiv «Jevroosvita». – Rezhym dostupu: <http://www.euroosvita.net/?category=17&id=1128>

8. Kobec' A. S. Problemy integracii' osvitn'ogo seredovyssha z naukovymy ustanovamy shhodo vprovadzhennja innovacijnyh tehnologij // Investycii': praktyka ta dosvid. – 2011. – №17/2011. – S.69–72.

9. Konstytucija Ukrai'ny: Prynjata na p'jatij sesii' Verhovnoi' Rady Ukrai'ny 28 chervnja 1996 r. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96–%D0%B2%D1%80>

10. Nacional'na doktryna rozvytku osvity Ukrai'ny u XXI stolitti. – Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

11. Nacional'na strategija rozvytku osvity v Ukrai'ni na period do 2021 roku: shvaleno Ukazom Prezidenta Ukrai'ny vid 25 chervnja 2013 roku №344/2013. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

12. Osvita na Lugansshyni // Naukovo–metodychnyj zhurnal. – 2009. – №2 (31). – 206 s.

13. Pryhod'ko I. P. Osnovni etapy rozvytku derzhavnogo upravlinnja systemoju vyshhoi' osvity v agrarnomu sektori. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2010_4/26.pdf

14. Pro vyshhu osvitu: Zakon Ukrai'ny 1 lypnja 2014 roku 1556–VII. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556–18/page>

15. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro Derzhavnu inspekciju navchal'nyh zakladiv Ukrai'ny: Ukaz Prezidenta Ukrai'ny vid 08.04.2011 r. №438/2011. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/438/2011>

16. Pro zatverdzhennja Porjadku zdzijsnennja derzhavnogo kontrolju za dijaj'nistju navchal'nyh zakladiv: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrai'ny vid 25.01.2008 r. №34. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0077–08>

17. Pro Ministerstvo osvity i nauky Ukrai'ny: Ukaz Prezidenta Ukrai'ny vid 7 chervnja 2000 roku №773/2000. – Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/773/2000>

18. Pro naukovu i naukovo–tehnicnu dijaj'nist': Zakon Ukrai'ny №848–VIII vid 26 lystopada 2015 roku. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848–19/page>

19. Pro osvitu: Zakon Ukrai'ny. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060–12>

20. Pro Osnovni naprjamy reformuvannja vyshhoi' osvity v Ukrai'ni: Ukaz Prezidenta Ukrai'ny vid 12 veresnja 1995 roku №832/95. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/832/95>

21. Pro rekomendacii' uchasykyv parlaments'kyh sluhan' pro stan osvity v Ukrai'ni: Postanova Verhovnoi' Rady Ukrai'ny // Zakonodavchi ta normatyvni akty pro osvitu v Ukrai'ni: v 5–ty t. – K., 1998. – Т.1. – С.120–121.

22. Rejtyng vyshhyh navchal'nyh zakladiv III–IV rivniv akredytacii' MONmolod'sportu za 2010/2011 navchal'nyj rik. – Rezhym dostupu: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/58/rejting/>

23. Uгода pro partnerstvo i spivrobitynctvo mizh Ukrai'noju i Jevropejs'kymy Spivtovarystvamy ta i'h derzhavamy–chlenamy: №237/94–VR vid 10.11.94 r. – Rezhym dostupu: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_012

Mykhailchenko M. V., PhD in Pedagogical Sciences, doctoral student of the National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), bvp51@ukr.net

Intervention of transformation processes of the state and university: denationalization and disclaimer of paternalism

The stage of formation of the national system of higher education during the years of Ukraine's independence is analyzed. There are selected six stages, official documents, forming a system of education morphology and determine its functional properties, are presented; the characteristic features that are gradually formed in this social construct on the way of its rapprochement with the educational systems of the EU member states are given; emphasizes the specifics of the process of delegation of state power to universities, that is reflected in a number of documents of state authorities.

Keywords: higher education, university, state, person, society, management, educational service, stage, EU, democratization, MES, rating, law.

* * *

УДК 1:37:378

Вдовиченко Є. В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та соціально–гумантарних дисциплін, Херсонський державний аграрний університет (Україна, Херсон), Evgenvdv82@meta.ua

ПРОБЛЕМА ПОДОЛАННЯ ПОСТРАДЯНСЬКИХ АТАВІЗМІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Розглянуто негативні аспекти впливу радянської ідеології на систему вищої освіти України. Сфокусовано увагу на тому, що у нашій державі продовжується реалізація національних ідей Радянського Союзу. До сьогодні, низка аспектів соціалістичного минулого української вищої освіти залишаються панівними і призводять до проблем України у своєму цивілізаційному визначенні. Виникло об'єктивне протиріччя між необхідністю приведення системи вищої освіти у відповідність до ознак постіндустріальної культури, панування раціональної парадигми і остаточної ліквідації впливу «комунізму», що вичерпав свою культурну та соціально–економічну адекватність. Засудивши комуністичну ідеологію й усю її атрибутику, символіку ми залишили величезну кількість недоліків під виглядом сучасної української вищої школи.

Стас необхідною створення та упродовження таких моделей вищої освіти, які б забезпечили підготовку професіоналів, що здатні працювати у команді та брали на себе відповідальність у критичних ситуаціях, що володіють компетенціями, що необхідні для нестандартного мислення та пошуку інноваційних методів вирішення насущних задач.

Ключові слова: вища освіта, Радянський Союз, комунізм, суспільство, ідеологія, ізоляція, страх.

Сучасне українське суспільство живе та розвивається у стрімко змінюваному світі. Реальність така, що постійний розвиток став необхідною умовою існування людини. Основним механізмом такого розвитку виступає система вищої освіти, що побудована на процесах систематизації, творчої розробки та організованого засвоєння соціокультурного досвіду попередніх поколінь. Від того, наскільки вища освіта відповідає актуальним запитам часу, залежить добробут населення всієї держави, її економічна стабільність та зовнішньополітичний статус. Це виводить розвиток

вищої освіти у ранг пріоритетних завдань сучасної державної політики.

На думку В. Рябченко суспільна роль вищої школи та вища освіта, яку вона дає, визначально залежить від того, куди не декларативно, а реально рухається у своєму цивілізаційному розвитку суспільство, в контексті якого воно функціонує. Якщо вектор розвитку суспільства має чітко окреслений цивілізаційний курс, місія вищої школи в цивілізаційному визначенні молоді суттєво полегшується. Коли ж спостерігається в цьому сенсі невизначеність, тупцювання на незрозуміло якому місці або деградація й відхід соціуму від цивілізаційних ідеалів, то здійснення місії вищими навчальними закладами щодо цивілізаційного визначення молоді за таких умов значно ускладнюється [1, с. 436].

Однією з проблем, що існує в вищій освіті України і яку не може вирішити вже чверть століття держава, є подолання атаківізмів радянського минулого. З однієї сторони – політичний курс нашої держави спрямований на європейське співробітництво, а з іншої – ми фактично у багатьох сферах продовжуємо реалізовувати національні ідеї Радянського Союзу і фактично «світле комуністичне майбутнє». Метою даної статті є дослідити низку аспектів соціалістичного минулого української вищої освіти, які до сих пір залишаються панівними і виконують роль своєрідних «гальмівних» механізмів, що призводить до проблем України у своєму цивілізаційному визначенні. Адже виникло об'єктивне протиріччя між необхідністю приведення системи вищої освіти у відповідності до ознак постіндустріальної культури, панування раціональної парадигми і остаточної ліквідації впливу «радянщини», що вичерпала свою культурну та соціально-економічну адекватність. Стає очевидною необхідність створення та упродовження таких моделей вищої освіти, які дали б забезпечили підготовку професіоналів, що здатні працювати у команді та брати на себе відповідальність у критичних ситуаціях, що володіють компетенціями, що необхідні для нестандартного мислення та пошуку інноваційних методів вирішення насущних задач. Засудивши комуністичну ідеологію й усю її атрибутику, символіку ми залишили величезну кількість недоліків під вивіскою сучасної української вищої освіти. Серед них варто зазначити такі:

– Низька якість гуманітарної освіти із-за ідеологічних обмежень та штампів. Майже всі гуманітарні дисципліни у школах та вишах СРСР були у той або інший мірі навантажені марксизмом-ленінізмом. У результаті величезні пласти гуманітарного знання або взагалі випадали з радянської системи освіти або подавалися дозовано і виключно у критичному ключі як «буржуазна наука», чи були далекими від основної спеціальності, відірвані від реальності і при цьому, порівняно важкими (їх вивчення зводилося до заучування шаблонних фраз та ідеологічних формулювань). На сьогодні стан гуманітарної освіти у багатьох сферах залишається у тому ж жалюгідному стані: постійне скорочення дисциплін та викладачів даного профілю є очевидною причиною кризи вищої освіти України. На думку Г. Берегової загальноновизнаним є той факт, що результатом морально-гуманітарного розвитку особистості є організація її свідомої світоглядної діяльності у будь-якому, у тому числі й

студентському, віці. З огляду на зазначене, у системі освіти засвоєння знань і набуття навичок повинно спиратися на володіння світоглядними практиками, які дозволяють людині доволіно створювати необхідні для успіху її діяльності умови [2, с. 214]. Саме тому, ключі до вирішення нинішньої кризи людства й України зокрема, знаходяться у галузі гуманітарних дисциплін, котрі повинні дати людям теорію та практику, які «адекватні генетично властивому людині потенціалу розвитку її свідомості, включаючи й творчі здібності» [3, с. 222].

– Обмеження на ознайомлення з іноземною науковою літературою та міжнародне співробітництво. З кінця 40 рр. XX ст. у ході ідеологічної кампанії по боротьбі з космополітизмом дійшло до того, що послання на роботи зарубіжних авторів стали розцінювати як прояв «низкопоклонства перед Заходом» і багато вчених були вимушені у обов'язковому порядку супроводжувати такі послання критикою і шаблонним обговорюванням «буржуазної науки». Також засуджувалося прагнення друкуватися в іноземних журналах, і що саме неприємне, майже половина провідних наукових журналів світу, включаючи видання штибу Science і Nature, були вилучені із вільного доступу та направлені у «спецхран» [4]. Це виявилось на руку найбільш бездарним та безпринципним вченим, для яких «масовий відрив від зарубіжної літератури полегшував їм використання для прихованого плагіату і видачу його за оригінальне дослідження. У результаті у середині XX ст. радянська наука, а потім і освіта в умовах обмежених зовнішніх зв'язків почали випадати із-за загальноосвітнього процесу і «варитися у власному соку», набагато важче стало відрізнити вчених світового рівня від компіляторів, плагіаторів і анти вчених, багато досягнень західної науки залишилися невідомими або маловідомими у СРСР. У результаті до сих пір в Україні залишається проблема низького цитування наших вчених за кордоном і недостатнє знайомство з передовими дослідженнями [5].

– Низька якість знання та викладання іноземних мов. Якщо на заході, у післявоєнний час встановилася практика привертання до викладання іноземців – носіїв мови, а також практика масштабного обміну студентами, при якій останні могли декілька місяців прожити у іншій країні і найкращим чином вивчити розмовну мову, то Радянський Союз значно відставав у викладанні іноземних мов із-за зачиненості кордонів і майже повної відсутності еміграції із Заходу у СРСР. Також з цензурних міркувань, було обмежено поступ у Радянський Союз іноземної літератури, фільмів, записів пісень, що додатково не сприяло вивченню іноземних мов. Наслідком такої політики є незнання сьогодні, більшістю науковців, жодної мови і продовження впливу Росії на українську вишу школу та науку [6].

– Недостатнє виховання критичного мислення, надзвичайна уніфікація та патерналізм. Освіта, як і ЗМІ та радянська культура у цілому, виховували у громадянах віру у могутню та мудру партію, котра всіх веде за собою, не може обманювати або робити значні помилки. Звичайно, віра у сили свого народу і держави – важлива і необхідна річ, але заради підтримки цієї віри не можна заходити занадто далеко, систематично замовчувати істину і жорстко подавляти альтернативні думки. У результаті, коли

у роки перебудови та гласності дали свободу цим самим, альтернативним думкам, коли почали масово спливати факти, що раніше замовчувалися про історію та сучасні проблеми країни, величезні маси громадян відчували себе обманутими, втратили довіру до держави і всього того, що їх вчили по гуманітарним предметам. Отже, громадяни виявилися нездатними протистояти відкритій брехні, міфам та недійним маніпуляціям, що у підсумку призвело до глибокої деградації суспільства та економіки. Радянська освітня та суспільна система не змогла виховати достатнього рівня обережності, критичного мислення, толерантності до альтернативних думок, культури ведення дискусій. Також освіта не допомогла виховати у громадян достатнього прагнення особисто вирішувати свої проблеми, а не чекати коли за тебе це зробить держава або хтось інший [7].

– Сформований у минулий період клан вузівських керівників при моральній та професійній неповноцінності більшості викладачів, легко забезпечив контроль за діяльністю вишів у своїх корисливих цілях, для чого, у зв'язку з ростом їх самостійності відкрилися особливо сприятливі умови. Замість оновлення іде, за не багатьма виключеннями, подальше загнвання. Ані держава, ані громадянське суспільство, якого не було, не змогли цьому завадити. На додачу продовжується інша радянська традиція: боячись реальної або потенційної політичної опозиції керівництво вишів звільняє за часту самих талановитих викладачів та студентів. Така політика призводить до деградації вишів.

– Фактична ідеологічна «комуністичність» багатьох керівників та викладачів ВНЗ. До сьогодні у суспільній свідомості все більш міцно закріплюється за СРСР образ «славного, героїчного, але трагічного минулого». Немає явного ідеологічного несприйняття революції, комунізму (хоча б його символів та окремих явищ, що втілюють комуністичну ідеологію, піонерів, планового господарства, радянських управлінських структур і т.п.).

Відзначимо, що навіть 25 років потому, після краху комунізму та дезінтеграції радянської держави дивним аспектом є те, що громадяни України оцінюють себе як «пострадянські». Пояснюється це тим, що за два десятиліття політичні еліти не змогли забезпечити для жителів країни ні одного загальнозначущого досягнення. Через це, люди намагаються опертися на ностальгію низів у рамках ідеологемі «загального великого минулого», але старанно відкидають «радянське» від комуністичного та соціалістичного. Причому, найчастіше саме авторитарні риси «радянського» вітаються, хоча тут ситуація подвійна, оскільки вихваляння радянської величчї йде упереміш з пропагандою жахів тоталітаризму. У підсумку, відношення до СРСР є не діалектичним, що було б необхідно враховувати, знаючи протиріччя радянського історичного досвіду, а шизофренічним [8, р. 88].

Симптоми радянської ностальгії проявляються і в інтелектуальній, політичній, комерційній та у культурних сферах українського суспільства. Однак поштовхом стало, все ж, переосмислення радянського етапу історії на рівні буденної свідомості. Мода на радянське не розповсюджувалася б так швидко, і не принесла б постійно політичних, комерційних та інших дивідендів, не будь вона так затребувана у суспільстві [9]. Крім того, соціально-професійна структура українського

суспільства багато у чому сформувалося під впливом ще радянської системи освіти та радянської структури суспільного виробництва. Отже, існують цілі соціальні верстви, що зацікавлені у збереженні такої структури та у її розвитку.

– Не знання сучасними студентами історії минулого власного народу. Справа у тім, що у міфологізованих уявленнях сучасної молоді репресії, тоталітаризм, дефіцит і інші жахи радянського минулого відступають на другий план, а то і просто об'являються «тимчасовими труднощами та перегинами». Для студентів формується уявлення про Радянський Союз як про споживчий рай. Мотив дешевизни життя все більш домінує у цьому міфі над ідеєю про тоталітарний кошмар. Українська держава «завзято» допомагає цьому: майже нівелювавши курс історії України у ВНЗ; начебто в Україні не іде війна й на інформаційному фронті у тому числі.

– У радянському суспільстві, котре звело на п'єдестал принцип всездозволеності заради вищої цілі, розмежування різних систем «належного» стало таким же універсальним та обов'язковим, як і диференціація привілеїв, у тому числі на інформацію. І настільки ж підкріпленим механізмами примусу і примусово формованої однодумності (одностайні схвалення–засудження) [10, с. 15]. В Україні, наприклад, не зважаючи на прийняття нового закону «Про вищу освіту» посада ректора залишається фактично аналогом середньовічного феодала–сеньйора, а значить і боротьба за неї часто йде поза будь-якими нормативними та моральними рамками.

– Боязнь нового. Ізоляція «людини радянської» від зовнішнього світу цілком логічно була доповнена не менш строгою його ізоляцією від власного минулого. Історія була презентована так, щоб виглядати підготовкою розвороту всесвітніх доль у жовтні 1917 р. (у більш пізніх трактуваннях, як і часто у нинішньому масовому сприйнятті, кульмінацією став травень 1945 р.). Щось подібне відбувалося із історією суспільної думки, літературою, особливо у масових та шкільних варіаціях. Відгороджувати людину намагалися (і не без успіху) від «зайвих» складностей психології, культури, генетики, тобто від власного внутрішнього світу. Формувалася «людина проста» і зрозуміла, цілком керована. Закономірний результат такого примусового відгородження на протязі десятиліть існування – людина, що внутрішньо у своїх установках та звичках гранично ізольована від зовнішнього світу. Внутрішня ізоляція глибше і стійкіше будь-яких примусово пов'язаних зовнішніх обмежень: це не тільки заборона на інформацію ззовні, але і боязнь інформації, не бажання її мати, невміння її розуміти, більш того, готовність сприймати любе нове знання з допомогою «старих», традиційних стереотипів. Ймовірно, найбільш істотною причиною установки на ізоляцію служить невміння, нездібність пристосуватися до «відкритого» існування, страх змін, неафобія [11, с. 8].

– Продовження виховання та формування таких вимог та стереотипів, що створюють так звану «спрошену людину». Тобто індивіда, який знає своє місце у ієрархічній системі, без «зайвих претензій та непорозумінь». «Спрошена людина» повинна бути, по-перше, слухняною владі, а по-друге, скромною –

задовольнятися малим, жити «як усі», не «висовуватися», не прагнути бути несхожою на інших і т.д. І зрозуміло, чекати турботи і милості тільки від всемогутньої держави. У цей кодекс «анти досягнень», природно входила і вимога «прозорості», тобто доступності для колективу і начальницького контролю [11, с. 10].

– Залежність людини від «виробничої» групи (колективу), що перетворювала її на групового заручника. Колектив має вельми обмежену область впливу і якщо він не вибудований у вигляді жорсткої тоталітарної ієрархії, то завжди дозволяє особистості поставити перепони між ним і собою. Крім того, ідея про те, що колектив завжди правий, не витримує критики, оскільки колективні форми свідомості також можуть бути помилковими, як і індивідуальні: віра та релігія не тільки колективів, але і цілих народів могла триматися на підставі помилкових доктрин, міфів, і створювати ради них жорсткі організаційні структури [12, с. 81].

– Контроль страху. Постійний страх людини перед всемогутньою державною системою частіше всього був звичним і неусвідомленим, спеціально, подібно до того, як не відчувається атмосферний тиск у «нормальних умовах», – страх ставав предметом переживання, якщо ситуація виходила за рамки звичної норми. Страх за зберігання соціального статусу, за доступ до розподільчих структур, за обмежену долю свободи і саме життя, за благополуччя сім'ї, створюваний не тільки діями спеціальних каральних органів, але і самою монополією держави як єдиного роботодавця, благодійника, кар'єрного «ліфту» і т.п. Сильніше всього на людей діє страх виявитися «не таким, як усі», і тим самим перетворитися у жертву остракізму. Саме у такому середовищі («прошарок» між владою та масою») отримав розповсюдження такий ідеологічний гібрид, як поєднання страху з удаваним жертвеним ентузіазмом, що покликаний заглушити власний страх і виправдовувати будь-який режим [11, с. 11–12].

– Радянська вища освіта була спрощеною формою політехнічної освіти, її примітивність полягала у специфічній організації, яку К. Маркс свого часу визначав як «казарменний комунізм». Радянська вища освіта мала на меті не підвищувати загальний рівень розвитку суспільства, пропонуючи населенню якісне навчання у вищих навчальних закладах, а підготувати професійні кадри, які б забезпечили потреби держави у всіх сферах господарського життя. Для цього використовувалися не лише людські, а й значні матеріальні ресурси. Саме концепція радянського вишу відрізнялася від Західної моделі на фундаментальному рівні. Якщо у першій моделі практичні заняття відрізнялися своїм прагматизмом та суцільним підпорядкуванням навчальній програмі, від якої не можна було відходити ніяким чином, то за другої, наукові знання були загальнодоступними і підтримували свободу слова студентів та педагогів. Тодішня радянська соціальна доктрина передбачала, що вища освіта повинна була належати державі, а також організовуватися і управлятися нею. Студенти були зобов'язані підкорятися будь-якому наказу держави, у результаті чого радянська держава нараховувала

мільйони вільних трудівників, які могли бути використанні в будь-якому місці та часі за допомогою місцевих, регіональних або національних інститутів влади. Студенти працювали у якості «добровольців» у колгоспах і як «практиканти» у промисловості або у науково-дослідних проєктах навчальних закладів. У реальності студенти використовувалися як безкоштовна робоча сила, їх могли направляти на будь-які робочі місця задля того, аби вони виконували всі вимоги влади (що часто зустрічається «за звичкою» і зараз у українських вишах). Під кожним студентом розумівся майбутній державний службовець, який буде працювати в інтересах держави.

Одразу після того, як студент вступав до будь-якого радянського вищого навчального закладу, він повинен був суворо дотримуватися усіх обмежень, правил та норм, подібно до солдата, який проходив службу в армії. Держава, надаючи закладам певну кількість місць державного замовлення, розраховувала на те, що після закінчення навчання студент буде працювати виключно в інтересах держави, забезпечуючи їй хороший прибуток. Якщо студент працював над певною науковою проблемою, він не мав права обирати наукову спрямованість власних досліджень.

Держава розподіляла випускників вищих навчальних закладів по місцям працевлаштування. Було обов'язковим працювати на призначеному робочому місці за наданою вакантною спеціальністю. Як і армійські офіцери, радянські випускники повинні були показати роботодавцю власні можливості та бажання працювати. Кожен студент повинен був підкорятися адміністративним директивам без заперечень. А у європейських країнах, в цей же час, розвивалося академічне партнерство, завдяки всім студентам, викладачів та держава могли співпрацювати між собою на рівних засадах.

Принцип єдиноначальства або зосередження управління однієї особи надавав неподільні повноваження головному адміністратору навчального закладу (ректору), який призначався для забезпечення суворої дисципліни та ніс особисту відповідальність за розвиток всієї академічної системи. Така копія суворої армійської організації управління означала насамперед те, що відповідальність за ухвалення всіх рішень покладалася на одну людину. Всі інші особи, які були практично підлеглими, повинні були виконувати ці накази в повному обсязі, точно у визначений термін, не маючи права на власне волевиявлення. Їхня робота обмежувалася суворими рамками державних законів.

– Одноманітність – освіта у радянський період використовувалася у якості «зброї», тому її визначальним принципом організації була одноманітність. Підготовка наукових кадрів повинна була бути на одному рівні з військовою підготовкою радянської армії. Одноманітність була присутня у всіх життєво важливих академічних сферах, таких як формування навчальних планів, організація занять чи послуги для студентів. Професійні спеціалізації, за якими проходило навчання студентів, входили до державного списку професій. Для кожного напрямку держава зводила навчальні плани та їхній зміст до єдиної форми. Всі вищі навчальні заклади повинні були поєднувати навчальні плани із науковими виданнями, таким

чином, не залишаючи місця для творчих завдань, адже практичні заняття відзначалися своєю прагматичністю. Проводити заняття з підручника дослівно, сторінка за сторінкою було обов'язком чи не кожного викладача, разом з цим, використовувати його як основне та часто єдине джерело інформації зобов'язувався практично кожен студент. У радянській освітній практиці викладач був основним механізмом та «офіцером» навчального процесу, виконуючи державні замовлення з підготовки професійних кадрів для забезпечення потреб народного господарства [13].

– Падіння значення моральних, загальнолюдських цінностей. Занурюваність у матеріальний світ, яка благотворно впливала на інтелект в епоху реалізму та ця ж зануреність у моральній сфері, мала і продовжує мати руйнівні наслідки, оскільки не була підкріплена високою духовністю моральність ставала все більш релятивіською. Релятивізм моральності сприяв дрейфу масової свідомості у сторону примітивного прагматизму, вульгарного матеріалізму та ідеологічного нігілізму. На сьогодні, на жаль, наслідки фактору глибокого вакууму державної сфери змінює свідомість молодого покоління у сторону аморальності. А це означає, що «ми маємо розвернутися у бік загальнолюдських цінностей у вихованні, сформувати глибоку чуттєву культуру та духовність, за якими живуть розвинені народи Європи та світу. Віра, надія і любов – ось камертон духовності, яку ми маємо передати дітям. Лише вчитель залишається тим останнім рубежем оборони, за яким розпочинається спекуляція й остаточна втрата духовності, а за нею – загибель людини як самостійної, творчої, зрештою, вільної особистості» [14, с. 327–328].

Отже, хоча багато радянських атавізмів і відійшло у минуле, проте навіть у сучасній пострадянській вищій школі можна помітити багато ознак цієї академічної системи. Продовжують використовуватися її нормативні акти та система державного замовлення для підготовки кадрів. Чинні українські міністри освіти надалі взаємодіють з місцевими органами влади та ВНЗ за допомогою письмових наказів, які ще розробляли їхні попередники за часів СРСР. Ректор сучасного українського ВНЗ також продовжує вважатися головним адміністратором (керівником), який має виняткову владу у виконанні державного замовлення. У наш час радянські організаційні принципи знаходять своє застосування у вищій освіті, яким протидіють прогресивні академічні нововведення, такі, наприклад, як розвиток приватного сектору або використання іноземних інвестицій. У сучасній науці виникає багато протиріч через співіснування радянських принципів минулого та сучасних прагнень до глобалізації освіти. Модернізаційні зміни проявляються у бажанні сучасної української освітньої еліти сприяти всесвітньому визнанню вищої освіти України, застосовуючи дослідницькі університети та сприяючи їхньому активному розвитку.

Список використаних джерел

1. Рябенко В. І. Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу / В. І. Рябенко. – Київ: Фітосоціоцентр, 2015.
2. Берегова Г. Д. Освітньо-виховний потенціал філософських знань у системі вищої аграрної освіти в Україні / Г. Д. Берегова. – Херсон: Айланта, 2012.

3. Пилипко Е. В. Система образования и системное образование (о значении и качестве гуманитарных дисциплин) / Е. В. Пилипко // Образ человека будущего: Кого и Как воспитывать в подрастающих поколениях: [коллективная монография] / [под ред. О. А. Базалюка]. – К.: Кондор, 2011. – С.222.

4. Санин А. С. Несколько эпизодов борьбы с космополитизмом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ihst.ru/projects/sohist/papers/son91vr3.html>

5. Миронова А. Вот вам пряников в рот (о том почему качество советского образования переоценено) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gazeta.ru/column/mironova/10166171.shtml>

6. Обучение иностранному языку в советские времена [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.liveinternet.ru/community/4455235/post269190867>

7. Плюсы и минусы советского образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ruxpert.ru/Плюсы_и_минусы_советского_образования

8. Kagarlitsky B. Back in the USSR / B. Kagarlitsky. – Chicago: The University of Chicago Press, 2009.

9. Кагарлицкий Б. Ю. Советская ностальгия / Б. Ю. Кагарлицкий // Русский мир. – 8 декабря. – 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/publications/author/article0088.html>.

10. Левада Ю. А. Возвращаясь к феномену «человека советского»: проблемы методологии анализа / Ю. А. Левада // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. – 1995. – Вып.6. – С.15.

11. Левада Ю. С. «Человек советский»: проблема реконструкции исходных форм / Ю. А. Левада // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. – 2001. – Вып.2.

12. Рыбаков С. Ю. Духовные процессы и тенденции в системе советского образования в период 30–90 гг. XX столетия / С. Ю. Рыбаков // Теория и практика общественного развития. – 2014. – №13. – С.81.

13. Кураев А. Радянська вища освіта як альтернативний конструкт західній університетській парадигмі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.edu.trends.info/soviet-higher-ed/>

14. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К.: Знання України, 2004.

References

1. Rjabchenko V. I. Vyshha shkola Ukrainy v zagal'no-cyvilizacijnomu konteksti: social'no-filosof'skyj analiz z pozycij svitogljadno-kompetentnisnogo pidhodu / V. I. Rjabchenko. – Kyi'v: Fitosociocentr, 2015.

2. Beregova G. D. Osvitno-vyhovnyj potencial filosof's'kyh znan' u systemi vyshhoi' agrarnoi' osvity v Ukraini' / G. D. Beregova. – Herson: Ajlant, 2012.

3. Pilipko E. V. Sistema obrazovaniya i sistemnoe obrazovanie (o znachenii i kachestve gumanitarnyh disciplin) / E. V. Pilipko // Obraz cheloveka budushhego: Kogo i Kak vospityvat' v podrastajushhih pokolenijah: [kollektivnaja monografija] / [pod red. O. A. Bazaluka]. – K.: Kondor, 2011. – S.222.

4. Sanin A. S. Neskol'ko jepizodov bor'by s kosmopolitizmom [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.ihst.ru/projects/sohist/papers/son91vr3.html>

5. Mironova A. Vot vam prjanikov v rot (o tom pochemu kachestvo sovetskogo obrazovaniya pereoceneno) [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.gazeta.ru/column/mironova/10166171.shtml>

6. Obuchenie inostrannomu jazyku v sovetskie vremena [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.liveinternet.ru/community/4455235/post269190867>

7. Pljusy i minusy sovetskogo obrazovaniya [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.ruxpert.ru/Pljusy_i_minusy_sovetskogo_obrazovaniya

8. Kagarlitsky B. Back in the USSR / B. Kagarlitsky. – Chicago: The University of Chicago Press, 2009.

9. Kagarlickij B. Ju. Sovetskaja nostal'gija / B. Ju. Kagarlickij // Russkij mir. – 8 dekabnja. – 2010 [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/publications/author/article0088.html>.

10. Levada Ju. A. Vozvrashhajaz' k fenomenu «cheloveka sovetskogo»: problemy metodologii analiza / Ju. A. Levada // Monitoring obshhestvennogo mnenija: jekonomicheskie i social'nye peremeny. – 1995. – Vyp.6. – S.15.

11. Levada Ju. S. «Chelovek sovetskij»: problema rekonstrukcii ishodnyh form / Ju. A. Levada // Monitoring obshchestvennogo mnenija: jekonomicheskie i social'nye peremeny. – 2001. – Vyp.2.

12. Rybakov S. Ju. Duhovnye processy i tendencii v sisteme sovetskogo obrazovaniya v period 30–90 gg. XX stoletija / S. Ju. Rybakov // Teorija i praktika obshchestvennogo razvitija. – 2014. – №13. – S.81.

13. Kurajev A. Radjans'ka vyshha osvita jak al'ternativnyj konstrukt zahidnij universytets'kij paradygmi [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.edu.trends.info/soviet-higher-ed/>

14. Andrijushhenko V. P. Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, interv'ju / V. P. Andrijushhenko. – K.: Znannya Ukrain'ny, 2004.

Vdovychenko E. V., Ph. D. in History, Assistant Professor of the Philosophy and social-humanitarian disciplines Department of the Kherson State Agricultural University (Ukraine, Kherson), Evgenydv82@meta.ua

The problem of overcoming post-soviet atavisms in the system of higher education in Ukraine

The article is devoted to the negative aspects of the influence of Soviet ideology on the system of higher education in Ukraine. The focus is on the fact that in our country the realization of the national ideas of the Soviet Union continues. Until now, a number of aspects of the socialist past of Ukrainian higher education remain dominant and lead to problems of Ukraine in its civilizational definition. There was an objective contradiction between the need to bring the system of higher education in line with the signs of post-industrial culture, the rule of a rational paradigm and the final elimination of the influence of «communism», which exhausted its cultural and socio-economic adequacy. Having condemned the communist ideology and all its attributes and symbols, we left a huge number of shortcomings under the guise of a modern Ukrainian higher school.

It becomes necessary to create and implement such models of higher education that would ensure the training of professionals who are able to work in a team and assume responsibility in critical situations that have the competencies necessary for non-standard thinking and the search for innovative methods for solving pressing problems.

Keywords: higher education, the Soviet Union, communism, society, ideology, isolation, fear.

* * *

УДК 130.122:37.013

Великодна Є. М.,
доцент кафедри виховання та культури здоров'я,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Дніпропетровський обласний інститут
підсудипломної педагогічної освіти»
(Україна, Дніпро), ipropane@gmail.com

ДУХОВНЕ ЗДОРОВ'Я У МЕДІА-КУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА

Розглянуті питання забезпечення духовного здоров'я людини в умовах становлення віртуального культурно-освітнього середовища та медіакультури. На основі використання системної та компаративістської методології, поєднання підходів соціальної філософії, медіа-філософії та філософії освіти розкрито малодосліджений аспект проблеми, пов'язаний з визначенням методологічних засад розгляду та конкретних особливостей медіа-освітнього впливу на особистість в умовах інформаційного суспільства. Показано роль медіа-освіти у забезпеченні духовного здоров'я людини в умовах домінування мас-медіа. Обґрунтовано пріоритетність медіа-освіти як механізму попередження маніпулятивних впливів на людину у віртуальному просторі.

Ключові слова: філософія освіти, особистість, віртуальний простір, медіа-освіта, інформаційне суспільство, духовне здоров'я.

Медіа-освіта виконує унікальну функцію – вона покликана розвивати нове покоління людей, здатних до активного, творчого й усвідомленого життя у сучасному інформаційному суспільстві. Медіа-освіта допомагає людям спілкуватися із засобами масової інформації під критичним кутом зору, з розумінням значимості медійної інформації в їхньому житті, дотримуватися усвідомленої й виправданої дистанції стосовно поп-культури й чинити опір «екранним»

і «друкованим» маніпуляціям. Із цього погляду сам факт ігнорування медіа-освітньої підготовки освітніх суб'єктів слід розглядати як антигуманний і такий, який наносити шкоду їхньому розвитку та здоров'ю. Потрібно вказати і на превентивно-освітню функцію медіа-освіти, оскільки це не просто освіта через засоби масової комунікації, головна її мета полягає у тому, щоб формувати критичне ставлення до медійної інформації, перетворення підростаючого покоління в креативного медіа-користувача.

Проблема розвитку медіа-освіти, медіа-культури у контексті захисту людини та її здоров'я від негативного впливу медійно-інформаційного простору все більше актуалізується. Дана проблема розглядається у роботах таких авторів як Є. Архіпова, О. Бурім, Л. Іванова, В. Хасьянов та інших вітчизняних і зарубіжних авторів. Загалом утверджується роль медіа-освіти як ключового ресурсу забезпечення духовного здоров'я людини у інформаційному суспільстві. Ми розділяємо точку зору Л. А. Іванової, яка відзначає, що у ситуації інформаційного забруднення соціокультурного простору, неупорядкованого, несистематизованого потоку інформації що обрушується на людину, її внутрішній світ зазнає самокорегування і навколишня реальність усе більшою мірою стає віртуальною, набуває штучного та викривленого характеру [5, с. 40]. У зв'язку із цим необхідно вибрати таку стратегію, щоб прірва між медіа – і освітнім просторами не збільшувалася, долалася їхня роз'єднаність. У силу розширення впливу й авторитету медіа-освіти сьогодні має бути частиною безперервної освіти, починаючи з дошкільної і завершуючись післядипломним навчанням, тобто маєтись на увазі безперервний розвиток особистості. Разом з тим відсутні системні обґрунтування ролі медіа-освіти як чинника формування духовного здоров'я особистості.

Мета дослідження. Найбільш важливою складовою медіа-освіти у контексті забезпечення здоров'я особистості є формування ціннісних орієнтирів освітньої діяльності як основи духовного здоров'я. Медіа-освіта як система формування цінностей в умовах становлення медійно-інформаційного освітнього простору орієнтована на забезпечення розвивальної та захисної функцій у їх тісній взаємозалежності. Розвивальна спрямована на створення умов для духовного розвитку суб'єктів освіти, стимулювання позитивних змін у їхньому особистісному розвитку (у розвитку розуму, культури почуттів, самостійності), підтримку процесів самовираження їх здатностей. Захисна спрямована на підвищення рівня соціальної захищеності суб'єктів освіти в умовах деструктивних тенденцій у суспільстві, на нейтралізацію впливу негативних факторів медіа [1, с. 5].

У основі забезпечення духовного здоров'я особистості медіа-освітою лежить кілька фундаментальних цінностей. Передусім це формування духовності як родового визначення способу життя, вираженого у прагненні до пізнання світу й насамперед самого себе, у пошуках і відкритті самоцінного, очевидного й необхідного сенсу життя, у самозбагненні, самовдосконаленні, у прагненні знайти відповіді на «вічні питання» буття – про облаштування світу, душу людини, життя й смерть, істину, добро і зло. Важливе значення має осягнення людиною сенсу життя, основного змісту